

Tények a jogállamról

A magyar igazságügy-miniszter Varga Judit a Euronewson megjelent *Tények a jogállamiságról, melyeket mindig meg akartál tudni, de sosem merted megkérdezni* című, nyomasztóan tartalmatlan cikkéhez nem jókedvemben, hanem a tárgy fontosságára tekintettel szólok hozzá.

A miniszter itt az Európai Unió és a magyar állam közötti, a jogállamiságról szóló vitában tesz néhány kijelentést, de ha csak az nem számít érvnek, hogy két helyen is idézi a magyar miniszterelnöknek a vita tárgyáról semmit nem mondó, az Európai Unió működésével kapcsolatban méltatlankodó megjegyzését, nincsenek érvei.

A jogállam, ellentétben azzal, amit a miniszter ír, nem szólam, nem egyike a manapság „divatos kifejezéseknek”, hanem civilizációnk, állami működésünk, mindennapi életünk alkotmányos alapja.

Az Európai Unióról szóló szerződés 2. cikke szerint „[a]z Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közősek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.” Ennek viszonya a 4. cikk (2) bekezdésével valóban vitatott, ám ezek az alapértékek határozzák

meg az Európai Unió identitását. Az viszont nem vitatott, hogy a jogállamiság tartalmazza a törvényességet és a jogbiztonságot, a végrehajtó hatalom önkényességének tilalmát és a független bírászkodás, valamint a jog előtti egyenlőség követelményeit.

A jogállamok sok tekintetben hasonlítanak egymásra (ilyen hasonlóság a sajtószabadság érvényesülése, a választások szabad és fair jellege, az alapvető jogok szinte azonos megfogalmazása és hatékony védelme stb.), a jogállam természetesen nem az intézmények és szabályok uniformizáltságát jelenti. Miközben tehát a jogállamok alkotmányos életükben erősen hasonlítanak, az intézményrendszerek és a működésükre vonatkozó szabályok tekintetében természetes módon különböznek is. A szabadság ugyanis izgalmas és sokszínű, míg a szolgaság unalmas és szürke. Például a jogállam tartalmának is és a skandináv jogrendszernek is teljes félreértése volt az, hogy a finn EU-s elnökség idején a Magyarországot érintő finn kormányzati bírálatokra a magyar miniszterelnök – és az ő szavai nyomán a kiterjedt kormányzati propagandasajtó – azzal vágott vissza, hogy a finn politikusok jobban tennék, ha hallgatnának, mert Finnországban, ellentétben Magyarországgal, még alkotmánybíróság sincs. (Ugyanakkor azt se felejtjük, mert ez a jogállamokban általános trend, hogy a második világháború után, a náci és a kommunista rendszerek traumája

nyomán újrászervezett európai államokban mindenütt működik alkotmánybíróság.)

A miniszter szerint a jogállamra vonatkozóan nincs egyetlenesen alkalmazható, objektív kritériumrendszer. Ez tévedés. Valójában nem az azonos szabályok, hanem az egyetemesnek mondható *elvek általános követésében azonosítható* a jogállam működése, amely országról országra nem teljesen azonos intézményrendszerben érvényesül. A világ már csak ilyen, a jogállamok meglehetősen sokszínűek, de még a hozzájuk képest sokszínűséggel kevésbé vádolható fantáziátlan és nyomasztó autoriter rendszerek sem egyformák. Továbbá, minthogy semmilyen emberi mű nem tökéletes, a jogállamról is elmondhatjuk, hogy rendszerint tökéletlen: hibátlan jogállam sehol nem működik; találunk jobban és kevésbé jól működő jogállamokat. És miközben léteznek a jogállamokban hatékony jogvédelmi mechanizmusok, de például válságok, háborús helyzetek, továbbá a hatalom birtokosainak baljóslatú érdekei (J. S. Mill) miatt is gyakran veszélyeztetettek.

Noha arra is akad példa, hogy az autoriter rendszert a demokraták jogállammá alakítják, és nem oly ritkán előfordul, hogy a korábbi jogállam autoriter rendszerré züllik, elmondhatjuk, hogy a jogállami minőség eldönthető kérdés. Azaz a gyengébb minőségű *jogállamok* és az autoriter rendszerek egyértelműen elhatárolhatók.

Milyen módon lehet megállapítani, hogy valamely állam már vagy még nem jogállam?

Minden jogállam kivétel nélkül a hatalmi ágak elválasztása, illetve

a hatalommegosztás elveit jogintézmények és szabályok bonyolult eleven rendszerével érvényesíti. Montesquieu az általa megfogalmazott alkotmányos követelményekről azt állította, hogy azok Angliában már működnek, miközben ott a parlament akkor is bíróságként is működött, és a király erőteljes jogokkal rendelkezett a törvényhozás terén. Montesquieu pontosan látta, hogy Angliában senki nem rendelkezik korlátlan hatalommal. Hazájában és szerte a világon, radikálisabb változtatban ugyanezt óhajtotta elérni. Ha mai példát véve, mondjuk, egy állam az alkotmányában kinyilvánítja a hatalom megosztásának elvét, de ezzel ellentétben a hatalom egységét igyekszik érvényesíteni, bizonyosan eltér az alkotmányosság, a jogállam eszményétől. Amennyiben pedig ez a törekvése sikerrel jár, nem nevezhető már jogállamnak. Hatalommal mindig hatalmat kell szembeállítani. Ahol tehát a kormányzati hatalom monopol- vagy hegemon helyzetben van, ahol nem korlátozzák hatékonyan más hatalmi erőközpontok, nos, ez az állam nem jogállam.

A jogállamban a tág értelemben vett választási szabályok az ellenzéki és a kormánypártok esélyeinek kiegyenlítetttségét igyekeznek biztosítani. Például az ellenzék politikai üzeneteinek hasonló eséllyel kell eljutniuk a választókhoz, mint amilyen eséllyel a kormánypártok üzenetei eljutnak hozzájuk. Ha egy országban a választás csak *részben szabad, illetve nem fair*, az nagy valószínűséggel nem tekinthető jogállamnak.

A bírói függetlenség a jogállami-ság talpköve. A bíróságok igazgatása útján, a bírók függetlenségét

a kormányzatok közvetett eszközökkel, például a bírói karrierbe, az előmenetelbe külső-politikai beavatkozással, a bírósági vezetők kiválasztásával sem befolyásolhatják. A bíróságok öngazgatási intézményei elleni politikai támadások kétségesen teszik a bírói függetlenséget. A közigazgatási döntések független bírák általi felülvizsgálata ugyancsak elemi jogállami követelmény.

Az emberi jogokat nem az államtól kapjuk, hanem azokat az állam köteles polgárai számára biztosítani. Amelyik állam az emberi jogokat állami kegyként nyújtja vagy vonja meg, illetve érvényesülését alkotmányellenesen korlátozza, nem nevezhető jogállamnak. Valóban lehetséges, amint erre utal is a miniszter, hogy az egyik jogállam segítőkészen viszonyul a menekültekhez, a másik pedig nem, de a menekülteknek például jogi tájékoztatást nyújtó NGO-kat, civileket a jogállam nem fenyegetheti büntetőeljárással.

Az alkotmánybíróság bírója és nem kiszolgálója a kormányzatnak, illetve a parlamenti többségnek. Ha bármelyik országban az alkotmánybíróság függetlenségét megszüntették, az az állam aligha tekinthető a továbbiakban jogállamnak.

A jogállam nem korlátozza, hanem tiszteletben tartja az akadémiai szabadságot, az egyetemi autonómiát és a tanszabadságot.

Noha a jogállam sem mentes a korrupciótól, de a jogállam mindig üldözi, soha nem szervezi a korrupciót.

Sajtószabadság hiányában ugyan csak nincsen jogállam, a jogállam kormányának soha nem célja az ellenzéki sajtó felszámolása vagy megzűlése, maradékának karanténba szorítása. A jogállamban működő közszolgálati média az ellenzéki pártok és a kritikus civil (pl. jogvédő, környezetvédő) csoportok releváns álláspontját ugyanúgy közlésezi, mint a kormányzat véleményét. A jogállam kormánya az általa uralt sajtóban kritikusai ellen nem folytat gyűlöletkampányokat.

A jogállam nem éhezeti a menekülteket. Továbbá nem üldözi a hajléktalanságot, hanem rendszerint annak mérséklésére törekszik.

Talán túl sok is ennyi, még csak nem is teljeskörűen felsorolt követelmény – gondolhatná az olvasó. Valójában viszont úgy áll a helyzet, hogy az általam jelzett, a jogállamot megsebző, megszüntető állami politikák nem elszigetelten, hanem rendszerint többé-kevésbé együtt jelennek meg. A leépülő demokráciában, azaz a kiépülő autokráciában a kormányzat általában nem a jogállam szerkezetének fentiekben részletezett egyik vagy másik elemét bontja meg, hanem mindegyik gyengítésére, felszámolására törekszik.